

Populație (2018)

3 Mio

Fabrici de
îmbrăcăminte
(Formale și
informale, 2018)2,800¹Ponderea
producției în
regim Lohn² în
toate fabricile de
îmbrăcăminte70 %³Numărul de angajați
în industria de
îmbrăcăminte (Formali
și informal, 2018)21,500⁴Ponderea exportului
în sectorul de Textile,
Îmbrăcăminte,
Încălțăminte și
Articole de piele
(TAFL)80 %⁵Ponderea articolelor
de îmbrăcăminte în
exportul de mărfuri
(2017)18.86 %⁶

¹ Datele oficiale despre numărul de companii și numărul de angajați în industria de îmbrăcăminte oferite de instituțiile de stat diferă de la instituție la instituție. Am ales drept sursa cea mai credibilă Registrul de Stat al Unităților de Drept din Republica Moldova, conform căruia, în Moldova, activează 1957 de fabrici de îmbrăcăminte (<http://date.gov.md/ckan/ro/dataset/11736-date-din-registrul-de-stat-al-unitatilor-de-drept-privind-intreprinderile-inregistrate-in-repu>). Întrucât ponderea sectorului informal în economia Republicii Moldova este de aproximativ 30%, estimăm că numărul total al companiilor formale și informale care produc îmbrăcăminte în Republica Moldova este de aproximativ 2800 companii. (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-europe/-ro-geneva/-sro-budapest/documents/publication/wcms_457542.pdf)

² Regimul Lohn sau Procesare Externă (eng. Outward Processing) - reprezintă procedurile vamale prin intermediul cărora bunurile care sunt în circulație liberă într-un teritoriu vamal pot fi temporar exportate pentru fabricare, procesare sau reparare și apoi re-importate, fiind total sau parțial scutite de taxe și impozite pentru import.

³ Invest Moldova (2018/2019): Textile, Apparel, Footwear and Leather Goods – Republic of Moldova (http://invest.gov.md/sites/default/files/TAFL%20sector%20overview_Edition%202018-2019.pdf, pagina 11)

⁴ Conform Biroului Național de Statistică, 14 802 muncitorii sunt angajați în industria de îmbrăcăminte în Republica Moldova. Dacă luăm în considerare raportul de 30% al muncii din sectorul informal, obținem numărul de aproximativ 21 500 de muncitori în sectorul de îmbrăcăminte. Totuși, întrucât industria de îmbrăcăminte este bine cunoscută pentru munca informală, această evaluare e mai degrabă una minimă. (http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb.ro/40%20Statistica%20economie/40%20Statistica%20economie_14%20IND_IND020/IND020100.px/table/tableViewLayout1/?rid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fec26003802). - În 2010, în sectorul de îmbrăcăminte erau înregistrați 26.000 muncitori – pentru mai multă informație vezi Profilul de țară al Moldovei realizat de CCC în 2014. (<https://cleanclothes.org/file-repository/livingwage-europe-country-profiles-moldova/view>).

⁵ Invest Moldova (2018/2019): Textile, Apparel, Footwear and Leather Goods – Republic of Moldova, pagina 4 (http://invest.gov.md/sites/default/files/TAFL%20sector%20overview_Edition%202018-2019.pdf)

⁶ Potrivit OEC (Observatorul Complexității Economice), în 2017 ponderea valorică a exportului de îmbrăcăminte și încălțăminte în Moldova a constituit 558.3 milioane de dolari, ceea ce reprezintă 18.86% din totalul de exporturi. (<https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/mda/>)

Principalele destinații de export pentru articolele textile și de îmbrăcăminte în anul 2017⁷

Italia	34 %
Marea Britanie	13.2 %
România	12.8 %
Belarus	8.5 %
Turcia	7 %
Germania	6.9 %
Rusia	6.4 %

Ponderea articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte exportate în Belarus și România vorbește despre faptul că unele fabrici de îmbrăcăminte și încălțăminte din Moldova sunt subcontractate de furnizori din aceste țări (fapt demonstrat și în cadrul cercetării empirice). Industria de îmbrăcăminte și încălțăminte din Moldova activează în mare parte în regim de Lohn (cunoscut și ca regim de procesare externă), adică toate articolele finisate de îmbrăcăminte și încălțăminte sunt exportate sub formă de comenzi pentru branduri și retaileri străini, iar piesele pentru asamblarea articolelor vestimentare sunt importate – fără nicio taxă vamală. Este de menționat că fabricile de încălțăminte din Moldova exportă în România într-o proporție mai mare piese de încălțăminte, care sunt ulterior asamblate în România.

Brand-uri care produc în Moldova⁸

Arena, Aspesi, Apanage, Armani, ASOS, ASDA, BASLER, Barbour, Belstaff, Bexley, Brice, Baykar, Brix, Byblos, Burberry, Bizniz, Belw, Caractere, Carinthia, Chervo, Cherokee, Champion Europe, Comtessa, Catavi, Celio, Cantex, Chevignon, Calvin Klein, C&A, Calmo, Canda, Carven, Diana Gallesi, Disney Stores, Dolce&Gabbana, Devred 1902, Didi, De Berkel, Elena Miro, Europride, Extrome, Gerry Weber, Geospirit, Gap, Gruppo Arcte, Giorgio Rotti, Giovanni Botticelli, George at Asda, Holding Centre, Hasanova, Inditex/Zara, Justina, Jotex, Kiabi, Key, Kapalua, Kirsten, Luisa Spagnoli, Mervyn's, Mauro Grifoni, Miroglio, Marcona, Moncler, MAX&CO, Marks & Spencer, Max Mara, Martinelli, Nike, Navigare, New Look, Naf Naf, Nigutex, Penny Black, Patrizia Pepe, Palmers, Penteux, Pompa, Peter Hahn, Potis&Verso, Puro Lino, Primatist Marlane, Primark, Penny Black, Prada, Roly Poly, Schoffel, Selected, Steilmann, Street One, Succes, Texal, Trussardi, Teamdress, Tesco, Uniform C.S.M. Italia, Umlauf&Klein, United Colors of Benetton, Versace, Valentin Iudashkin, VF Corporation, Wool and Cashmere.

⁷ https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MDA/Year/2017/TradeFlow/Export/Partner/by-country/Product/50-63_TextCloth/Show/Partner%20Name;XPRT-TRD-VL;XPRT-PRDCT-SHR;/Sort/XPRT-TRD-VL/Chart/top10

⁸ Lilia Nenescu, Vitalie Sprinceană și Anastasia Nani, Branduri internaționale și muncitori locali - o cartografiere a industriei de îmbrăcăminte și încălțăminte în Republica Moldova (2017) (http://fes-moldova.org/fileadmin/user_upload/2017/publications/Branduri_Internat_Muncitori_Locali_Moldova.pdf, pagina 37-44)

SCARA SALARIALĂ ÎN MOLDOVA

106 EUR/ 2 172 MDL	Salariul minim net legal (2018) ⁹
100 EUR/ 2 000 MDL	Cel mai mic salariu net din industria de îmbrăcăminte (incluzând munca peste program), potrivit interviurilor cu muncitoarele din sector (2017-2019) ¹⁰
174 EUR/ 3 653 MDL	Cel mai mic salariu (salariu mediu net) din industria prelucrătoare: industria de confecționare a mobilei (2017) ¹¹
176 EUR¹⁵/ 3 690 MDL	Salariul mediu net în industria de confecționare a îmbrăcăminte (2017) ¹²
215 EUR/ 4563 MDL	Salariul mediu net pe economie (2017) ¹⁴
208 EUR/ 4345 MDL	Salariul mediu net în industria prelucrătoare (2017) ¹⁵
297 EUR/ 6 209 MDL	Cel mai mare salariu (salariu mediu net) în industria prelucrătoare: fabricarea calculatoarelor și a produselor electronice (2017) ¹⁶
579 EUR/ 11 833 MDL	Salariul de trai minim net estimat pe lună pentru o familie de patru persoane (2018) ¹⁷

⁹ Salariul minim este stabilit anual prin decizie guvernamentală (<http://lex.justice.md/md/333943/>) și este calculat pentru perioada 1 mai a anului curent - 1 mai a anului viitor. În anul 2018, salariul minim a fost de 130 Euro brut. Din suma brută se deduc următoarele taxe: 12% impozit pe venit, 4.5% asigurare medicală angajat, 6% fond de pensii.

¹⁰ Cursul valutar folosit este din 1 ianuarie 2019

¹¹ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/table/tableViewLayout1?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

¹² http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/table/tableViewLayout1?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9

¹³ Cursul valutar folosit este din 1 ianuarie 2017

¹⁴ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/table/tableViewLayout1?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9

¹⁵ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/table/tableViewLayout1?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9

¹⁶ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/table/tableViewLayout1?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9

¹⁷ Lilia Nenescu, Vitalie Sprinceană: Salariul de trai în Republica Moldova, 2018 (<http://fes-moldova.org/news-10ro/?L=2#c46489>); Salariul de trai este calculat în baza metodologiei Asia Floor Wage și a unei anchete cu privire la coșul de consum a muncitorilor din industria de îmbrăcăminte efectuată în Moldova în 2018, pagina 18

CELE MAI FRECVENTE ABUZURI ALE DREPTURILOR MUNCITOREȘTI

1. **Neachitarea salariului minim legal** (salariul de bază fără plata pentru munca peste program și alte sporuri salariale).
2. **Salarii mult prea mici decât salariul de trai** (salariul actual reprezintă doar 15 - 20% din salariul de trai).
3. **Muncă forțată.** Normele sunt majorate în mod constant, astfel încât devine imposibil să fie realizate în timpul programului obișnuit de muncă (muncitorii au relatat că reușesc să îndeplinească doar 40% sau 50% din normă). Pentru a îndeplini normele, muncitorii sunt constrânși să lucreze peste program și, de obicei, doar așa reușesc să ridice salariul minim legal.
4. **Neremunerarea muncii peste program.** Munca în afara programului obișnuit al muncitorilor nu este calificată drept muncă peste program, adică este plătită conform tarifelor standarde ale programului obișnuit de muncă.
5. **Munca informală.** Unele muncitoare au raportat că nu aveau contract de muncă.
6. **Nerespectarea normelor de securitate și sănătate a muncii.** Din cauza sistemelor de ventilare și aer condiționat care nu funcționează pe timp de vară, muncitoarele au raportat cazuri de leșin în fabrici. Mai mult decât atât, muncitoarelor li s-a interzis să telefoneze la serviciul medical de urgență pentru a evita „zvonurile” despre condițiile de muncă de la fabrică, adică le-a fost interzis dreptul la îngrijire medicală.
7. **Neregularități în acordarea concediului.** Nu este respectată legislația națională cu privire la acordarea concediului anual și a zilelor libere cu prilejul sărbătorilor naționale. Muncitoarele au raportat că durata concediului anual este de 14 zile în loc de 28 de zile prevăzute de legislația națională.¹⁸ De asemenea, muncitoarele au menționat că au sunt obligate să muncească în timpul sărbătorilor naționale.
8. **Încălcarea dreptului la libertatea de asociere.** Muncitorii sunt amenințați că vor fi concediați sau că vor avea rețineri salariale dacă vor organiza greve.
9. **Încălcarea dreptului la libertatea de exprimare.** Muncitorii sunt amenințați că vor fi concediați dacă vor vorbi cu jurnaliștii sau activiștii despre condițiile de muncă din fabrică.

SALARIUL MINIM
reprezintă doar

din salariul de trai

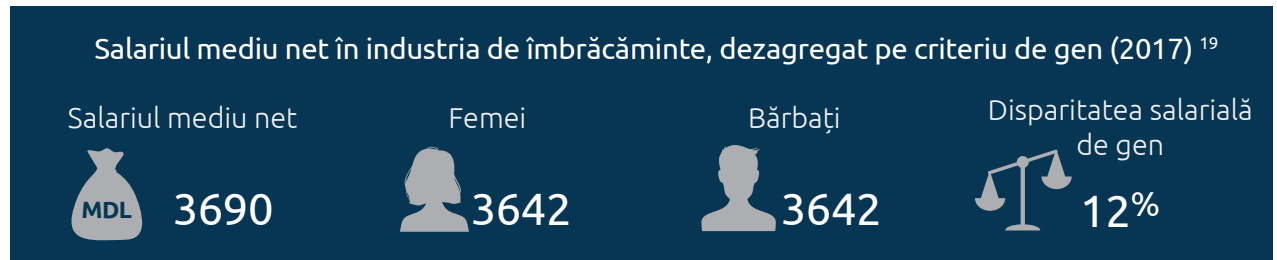
„Ei au mărit normele atât de mult încât e imposibil să le realizăm în timpul zilei de muncă. Nu avem altă soluție decât să venim la muncă mai devreme și să plecăm mai târziu. Dacă lucrăm de la 8.00 la 17.00, primim doar 2000 de lei (100 Euro). Directorul fabricii ne-a spus să nu ne mai plângem pentru că în Moldova e foarte posibil să trăiești cu 2000 de lei.”

Angela, muncitoare în industria textilă de 40 de ani

¹⁸ Concediu anual și zilele de sărbătoare nelucrătoare sunt reglementate de Convenția Colectivă Nr.2 din 2 iulie 2004. (<http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=285912&lang=1>)

DISCRIMINARE PE CRITERIU DE GEN ÎN INDUSTRIA DE PRODUCERE A ÎMBRĂCĂMINTEI

Chiar și statisticile oficiale atestă disparitatea salarială de gen în acest sector.

Mai mult decât atât, în conformitate cu scara salarială, cele mai prost plătite sectoare din industria prelucrătoare sunt cele de confecționare a mobilei și a îmbrăcăminte – industrii în care preponderent lucrează femeii. Cel mai bine plătit sector al industriei prelucrătoare este cel de producere a calculatoarelor și dispozitivelor electronice – sector în care preponderent sunt angajați bărbați. Acesta este un alt indicator al discriminării de gen.

SALARIZAREA ÎN INDUSTRIA DE ÎMBRĂCĂMINTE DIN MOLDOVA ȘI POLITICA INVESTIȚIONALĂ PROMOVATĂ DE GUVERN

Deși atât exportul de articole de îmbrăcăminte cât și numărul de angajați din sector au o cotă semnificativă în economia Republicii Moldova, muncitorii din industria de îmbrăcăminte câștigă unul dintre cele mai joase salarii din industria prelucrătoare și aproape jumătate din salariul mediu pe economie.

În timp ce muncitorii din industria de îmbrăcăminte raportează în mod constant că salariile sunt prea mici pentru a-și acoperi cel puțin necesitățile de bază și că sunt nevoiți să recurgă la tot felul de scheme de subzistență (credite bancare, agricultură de subzistență, migrare etc.), Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova – MIEPO (agenție guvernamentală fondată de Ministerul Economiei) – afirmă că Republica Moldova este un fel de paradis pentru investitorii străini datorită salariilor mici de aici, care vor rămâne în continuare mici. ²⁰

Pe lângă faptul că menține salariul minim la un nivel jos, Guvernul Republicii Moldova mai oferă și o serie de subvenții și alte beneficii investitorilor din sector, cum ar fi presiune birocratică minimă, control și inspecție minimă de stat (chiar și în domeniul securității și sănătății în muncă) etc. Cea mai importantă formă de suport de stat acordată investitorilor străini este impozitarea preferențială. Spre exemplu:

- **Subvenții pentru crearea locurilor de muncă:** În conformitate cu Regulamentul privind Subvenționa-

„E imposibil să trăiești cu un salariu de 2000 - 3000 de lei (100 - 150 Euro.)”

Maria, 30 de ani, muncitoare la o fabrică de îmbrăcăminte din Moldova

¹⁹ http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__SAL010__serii%20anuale/SAL010100.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

²⁰ „În comparație cu alte țări din Europa de Est, costul forței de muncă în Moldova combină forța de muncă ieftină cu productivitatea înaltă, astfel reflectând factorul cheie pentru o performanță înaltă a mediului de afaceri.” Invest Moldova (2018/2019): Textile, Apparel, Footwear and Leather Goods, pagina 8 (http://invest.gov.md/sites/default/files/TAFL%20sector%20overview_Edition%202018-2019.pdf)

„Lucrez la fabrică de aproximativ 2 ani și primesc un salariu de 3000 de lei (150 Euro). Împună cu soțul, care lucrează în construcții, ne permitem doar strictul necesar.

Natalia, 28 de ani, muncitoare la o fabrică de îmbrăcăminte din Moldova

rea creării locurilor de muncă (aprobat în 2017)²¹, fiecare antreprenor care întrunește cerințele indicate de guvern este eligibil să beneficieze de 2000 Euro subvenție pentru fiecare loc de muncă creat.²² Acesta este echivalentul a 11 salarii medii în industria de îmbrăcăminte sau echivalentul a 3.5 salarii de trai. UTA Găgăuzia (o regiune autonomă din Republica Moldova) oferă adțional 1000 Euro pentru fiecare loc de muncă nou creat, precum și stimulente pentru costurile de educare a muncitorilor.

- **Subvenții pentru re-export:** Stimulente pentru importarea materiilor prime folosite pentru producerea bunurilor de export.
- **Scutire de TVA și de taxe vamale** pentru importarea materiilor prime folosite pentru producerea bunurilor de export.
- **Pentru Zonele Economice Libere și Parcurile Industriale**²³, guvernul garantează *control minim și inspecție de stat minimă*, precum și *10 ani garanție de stat privind modificările legislative*.²⁴

În timp ce investitorii și proprietarii companiilor de îmbrăcăminte se bucură de subvenții și stimulente de stat numeroase, muncitorii din sector raportează despre înrăutățirea condițiilor salariale și de muncă, reflectate în creșterea constantă a normelor, dar și a sancțiunilor pentru absența nemotivată de la muncă etc.

„Aproximativ toți muncitorii de la fabrică au luat credite bancare pentru a putea supraviețui.”

Viorica, 30 de ani, muncitoare la o fabrică de îmbrăcăminte din Moldova

²¹ <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=373501&lang=1>

²² Criteriile de eligibilitate: crearea a cel puțin 100 de locuri noi de muncă pentru o durată de cel puțin 3 ani, salariul muncitorilor este de cel puțin 75% din salariul mediu pe economie. În Moldova sunt 7 Zone Economice Libere și 8 Parcuri Industriale.

²³ În Moldova sunt 7 Zone Economice Libere și 8 Parcuri Industriale.

²⁴ În Moldova sunt 7 Zone Economice Libere și 8 Parcuri Industriale. http://invest.gov.md/sites/default/files/TAFL%20sector%20overview_Edition%202018-2019.pdf

STUDIU DE CAZ: FURNIZOR PENTRU PRIMARK ȘI NEW LOOK

SUMAR AL REZULTATELOR INTERVIURILOR CU MUNCITOARELE

Muncitoarele de la fabrică au fost intervievate în 2019.

Fabrica a fost deschisă la începutul anului 2018 de către un investitor român. Compania română mai are încă două fabrici de îmbrăcăminte deschise în România. Fabrica produce pentru Primark și New Look și are aproximativ 300 de muncitori angajați, locuitori ai două 2 orașele și sate din apropiere. Fabrica nu este sindicalizată.

Muncitorii ridică un salariu lunar care variază între 2500-4000 lei (125-200 Euro), aceasta incluzând munca peste program. Salariul este calculat în baza sistemului de norme. Toate muncitoarele intervievate au raportat că nu reușesc să realizeze norma în timpul programului regulat de muncă. Chiar dacă muncesc o oră sau două peste program, muncitoarele reușesc să îndeplinească până la 80% din norma de muncă. Ziua obișnuită de muncă durează de la 7.00 până la 17.00 seara, iar unica pauză permisă este pauza de masă de 30 de minute. În consecință, ziua de muncă depășește cu o oră programul regulat de opt ore pe zi.

Când s-a deschis fabrica, primarul orașului și alți politicieni locali care susțineau investitorul român afirmău că deschiderea fabricii este în beneficiul locuitorilor orașului întrucât aceștia vor avea posibilitatea să muncească acasă și nu vor mai fi nevoiți să plece peste hotare. În realitate, chiar dacă n-au migrat, majoritatea muncitorilor din fabrică au cel puțin un membru din familie care muncește peste hotare. Aceasta este una din practicile de supraviețuire ale muncitorilor pentru a supraviețui cu salariile mici de la fabrică. Alte metode de supraviețuire sunt agricultura de subzistență și creditele bancare. Unele muncitoare au raportat că au fost nevoite să ia credit bancar pentru a-și trimite copiii la școală. Altfel, nu și-ar fi putut permite să cumpere caiete, haine sau încălțăminte.

„Când primim salariile, în primul rând, punem deoparte banii pentru lucrurile cele mai necesare - lumină, apă, grădiniță, școală și mâncare - și nu mai rămâne nimic. Cum ar trebui să ne hrănim și să ne îmbrăcăm copiii?”

Ana, 40 de ani, muncitoare la o fabrică de îmbrăcăminte din Moldova

POVESTEA ANEI

Ana este mamă singură cu trei copii. Locuiește într-un sat la 15 km distanță de orașul în care este amplasată fabrica. Ana a început să lucreze la fabrică acum doi ani, când fabrica abia se deschisese.

În fiecare dimineață, Ana se trezește la 5.00, hrănește păsările și animalele din curte, pregătește micul dejun pentru copii, iar la 6.30 este deja la stația de autobuz unde împreună cu câteva femei din sat așteaptă autobuzul care le duce la fabrică.

În timpul zilei, cât Ana lucrează la fabrică, fiica cea mare a Anei, care are 12 ani, are grijă să-i ducă pe frații ei mai mici la grădiniță, iar seară să-i aducă înapoi acasă. La fel, este responsabilă și de alte treburi casnice, cum ar fi să facă curat în casă și să gătească. Ana zice că e foarte norocoasă că primul ei copil este fată, pentru că se poate baza pe ajutorul ei când e vorba munca casnică. Este imposibil să nu observi tristețea din ochii Anei când vorbește despre copiii ei. Ana afirmă că lucrează din greu pentru a putea să le ofere copiilor un viitor mai bun, însă la moment nu le poate oferi prea multe.

Salariul lunar al Anei este de 3000-3500 lei (150-170 Euro). Și asta în „lunile bune”. Mai sunt și luni proaste când Ana ridică un salariu de doar 2000 lei (100 Euro). Ana afirmă că salariul calculat în bază de norme este una dintre cele mai mari provocări a lucrului în fabrică. „Nu avem un salariu stabil. Niciodată nu știm care va fi salariul la sfârșitul lunii, astfel cu greu ne putem planifica cheltuielile”.

Ana reușește să supraviețuiască grație faptului că deține o casă mică în sat și nu este nevoită să plătească chirie. Ne zice că s-a gândit să se mute la oraș, însă salariul nu-i ajunge nici măcar pentru a-și achita chiria. Chiar dacă nu plătește chirie, Ana trebuie să cumpere lemne pentru a încălzi casa pe timp de iarnă. Pentru aceasta, trebuie să economisească până la trei salarii. La fel, ca să-și trimită copiii la școală, trebuie să economisească alte două salarii. Ana muncește jumătate de an doar pentru a acoperi două necesități de bază: educație și încălzire.

Vara, Ana a lucrat peste program în fiecare zi. A lucrat și sâmbetele. „Anul acesta am deja doi copii de școală. Am lucrat peste program pentru a mă asigura că am suficienți bani pentru a-mi trimite copiii la școală.”

Anul viitor, Ana planifică să plece la muncă în Italia. „Nu-mi pot crește copiii cu asemenea salariu.”

CREDITE

Pentru a proteja anonimitatea și confidențialitatea muncitorilor intervievați, fotografiile folosite pentru acest raport nu sunt ale muncitorilor din fabricile cercetate pentru acest raport.

Clean Clothes Campaign

AUTOARE:

Lilia Nenescu

CONTRIBUȚII:

Bettina Musiolek

FOTOGRAFII:

Yevgenia Beloruset

ÎN PARTENERIAT CU FES

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG